

SZAKIRODALOM.

R. Sabbadini: *Le scoperte dei codici latini e greci ne' secoli XIV e XV.* (*Biblioteca storica del rinascimento. Diretta da F. P. Luiso. Vol. II.*) Firenze, 1905. G. G. Sansoni. 8° IX, 233 l. Ára 5 lira.

Remigio *Sabbadinin*ak, a renaissance-kor tudós kutatójának jelen munkája, mely a XIV. és XV. században felfedezett görög és latin kódexekről szól, egyaránt érdeklí a nyelvészeket és a bibliografusokat. Szerző eredetileg csupán a klasszikus latinságnak a XV. században felfedezett műveire akart szorítkozni, de a kutatás közben összegyűlt anyag gazdagsága folytán megváltoztatta tervét s dolgozata kereteit a XIV. század elejéig kiterjesztve, a görög s keresztény latin írókat is belevonta tárgyalása körébe. Részünkről, a munka egy olasz ismertetőjével,¹ csak szerencsét kívánhatunk a szerző ezen utólagos elhatározásáért, »mivel csak kevesen, vagy talán senki sem lenne abban a helyzetben, hogy akkora hozzáértéssel tárgyalja e tudományos tárgyat, a mennyivel *Sabbadini* kétségkívül rendelkezik, tekintve ismereteit a történelem terén, a filológiai tudományban való jártasságát általában, a latinban különösen, s tekintve mindenekelőtt hosszú készülődését, a midőn éveken keresztül vándorolt levéltárról levéltárra, könyvtárról könyvtárra a legcsekélyebb fáradság jele nélkül.«

Sabbadini műve tizenegy fejezetből áll s kronologikus sorrendben dolgozza fel a gazdag s érdekes anyagot. Az első fejezet a XIV. század első felében működött, kevésbé ismeretes veronai kutatókkal foglalkozik, míg a második a firenzei triász czímen *Petrarca*, *Boccaccio* s *Salutati*nak a kéziratok felfedezése körül szerzett érdemeit méltatja. A harmadik fejezet (43—71 ll.) mintegy hatalmas közbetoldás gyanánt a XV. században felfedezett görög kódexekről adva számot, a negyedikben szerzőnk ismét felveszi az elejtett fonalat s a constanzai zsinat (1415—1417) alatt napfényre került latin kéziratokról beszél. A következő két fejezet az 1420-tól 1430-ig terjedő időközben felfedezett kódexeket tár-

¹ Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XVII. évf. 1. sz. 10—11. l.

gyalja, egymástól külön választva az olaszországi s külföldi kutatásokat. A VII. fejezet a baseli zsinat (1432—1440) idejében napfényre hozott kódexeket ismerteti, a nyolczadik a névtelen felfedezőkkel foglalkozik, míg a kilenczedik a XV. sz. második felében eszközölt utolsó kutatásokat, köztük a bobbiói apátság nagy leletét (1493) öleli fel. Végül a két utolsó fejezet a hamisítványok s a XV. századi gyűjtemények és könyvtárak ismertetését nyújtja az olvasónak. A kötetet egy »rispilogo e conclusione« felírással szakasz zárja be, mely az eredmények összefoglalására törekszik.

Sabbadininak a tartalmas kötetben leteett eredményeit a következőkben ismertetjük. A klasszikus kéziratok vizsgálata elsőnek Veronában kezd szélesebb keretek közt jelentkezni a XIV. század első felében; de ez inkább névtelen hősök együttes munkálkodásában nyilatkozott meg, kiknek sorából csupán Guglielmo de *Pastrengo* († 1363) alakja válik ki, mint *Petrarca* egyik levelező társa s kiknek felfedezései között *Catullus* kézirata érdemel figyelmet. A szó teljes értelmében vett kutató első képviselője *Petrarca* s mellette *Boccaccio* alakjában jelentkezik. Ezek elseje nemcsak közvetlen firenzei utódai, főként *Salutati*, kellő méltánylásában részesült, hanem napjainkban is megfelelő világításba került. Kevésbé szerencsésnek mondható e tekintetben a *Decamerone* hírneves szerzője, kinek elbeszélő tehetségét csodálva, filológiai érdemei kellő megvilágításáról a modern kritika szinte megfeledkezett.

A kézirat-felfedező klasszikus alakja azonban *Poggio*, a ki nagy szerencséjét a constanzai zsinatnak köszönheti, mely lehetővé tette neki az Alpokon túli kolostorok átkutatását. Az ő érdeme, hogy a szt.-galleni apátság, valamint számos közeli s távoli francia meg német monostor közkinccsé tették az új és fontos művek hosszú és becses sorozatát, melyek közül csak *Cicerónak* tiz, addig ismeretlen beszédét, *Valerius Flaccus* Argonauticáját s a teljes *Quintilianust* említjük meg. Hasonlóan jó hatással volt a kéziratok felkutatására a baseli zsinat, melynek tartama alatt főként a görög irodalmi kutatásairól híres Giovanni *Aurispa* vált ki eredményes munkásságával. Ugyanez időtájt fejtette ki humanisztikus működését a *Curanus* név alatt ismeretes *Krebs* (*Chryfftz*) Miklós, későbbi brixeni püspök és bibornok. Első fontosabb felfedezése az *Orsini* neve alatt ismeretes *Plautus*-kódex (jelenleg: cod. Vatic. 3870. XII. sz.), mely a költő 12, eddig ismeretlen vigjátékát is tartalmazza, a már ismert 8 darabon kívül. Ugyancsak ő fedezte fel *Senecának* *Suasoriae et controversiae* cz. művét, *Dracontius* *Laudes Dei*-jét, *Publilius Syrus* *Sententiae*-it stb.

A század második felének kéziratkutatói közt tisztos helyet tölt be *Enoch d'Ascoli*, a *Tacitus* három kisebb művét, a Ger-

maniát, az Agricolát és a Dialogust tartalmazó egyetlen kódex felfedezője, továbbá az éles eszű *Poliziano* s a szerencsés kezű *Giorgio Merula*, a kinek vezetése mellett földözttettek fel a híres bobbiói kéziratok az 1493. év utolsó hónapjaiban.

A görög kéziratok felfedezői közül megemlítendő *Guarino*, *Aurispá* és *Filelfo*, a kik olasz létükre görög földön keresték a kódexeket s egy görög ember, *Lascari* János, mindkőzt a legszorgalmasabb és legtermékenyebb.

A XIV. és XV. században felmerült hamisítványokat illetőleg *Sabbadini* azt bizonyítgatja, hogy azok jórésze nem határozott csalási szándéknak köszöni eredetét. Részen retorikai gyakorlatok, melyeket a humanizmus szellemétől túltelített szerzőik ellatinosított név alatt közöltek, *Giovanniból Jovianust*, *Rossiból Rubeus-t*, vagy *Rufus-t* stb. csinálva, részben antik művekben található idézetek vagy elbeszélések alapján több-kevesebb jóhíszeműséggel megszerkesztett iratok, főként levelek. Így vonatkoztat ki *Suetonius* Horatius-életrajzából *Augustus*nak a nagy ódaköltőhöz írt levelei, így *Titus Livius* történeti könyveiből *Tarquinius Superbus* levele *Vittelinus*- és *Aquiliushoz* vagy a római szenátusé *Porsenához* stb. Inkább a tréfa jellegét viseli magán *Leon Battista Alberti* eljárása, a ki 1426-ban *Philodoxeos* című, saját, latin nyelvű, drámáját *Lepidos* néven adta ki, azt állítva felőle, hogy egy régi kódexből böngészte ki. Csinyjét önmaga fedezte fel a nyilvánosság előtt, a mi nem gátolt meg némelyeket abban, hogy azt továbbra is római korabeli irodalomtörténeti emlékeknek tartsák s mint ilyent 1588-ban nyomtatásban is kiadják. Határozottan csalási szándékból készültek ellenben *Papirius*: *De situ Reatino*, *Messala*: *De progenie sua et regiminibus Romae* s főként az a 17 kisebb műből álló gyűjtemény, mely 1498-ban nyomtatásban is megjelent *Berosus Babylonensis*, *Mirsilus Lesbius*, *Archilochus*, *Philo*, *Xenophon*, *Porcius Cato*, *C. Sempronius*, *Fabius Pictor*, *Antonius Pius* s hasonló más jóhangzású, de részben költött nevek alatt. Különösen e gyűjteményes munka nagy sikere adott tápot az Olaszországban a XVI. és XVII. században kiváltkép elharapódzott hamisítványok felburjánzásának.

A keresés és felfedezés munkájával párhuzamosan haladt a kéziratok összegyűjtésének és megőrzésének eszméje. A példa *Niccolò Niccoliti*től indult ki, a ki jó félezer kódexet hordott össze, melyeket aztán 1436 (= 1437) jan. 22-én kelt végrendeletével a szent Márkról nevezett kolostornak hagyott. Példáját legelsőnek *Cosimo de' Medici* követte, a ki már 1418-ban mintegy 70 kötetnek volt birtokosa: ezzel vetve meg alapját a majdan világhírű gyűjteménynek. Tommaso *Fregoso* (Sazzana), *Giovanni Corvini* (Milano), *Paolo Guinigi* (Lucca) s főként *Sicco Polenton* (Padova) szintén jónevű, lelkes bibliofilek voltak: valamennyien a XV. szá-

zad első feléből. A XV. század folyamán Itáliában keletkezett könyvtárak közül felemlítjük még *Piacentino* bibornok teológiai könyvtárát, Battista *Panetti* 700-nál több kötetből álló ferrarai gyűjteményét, melyet a szent Pálról nevezett karmelita kolostorra hagyott, Lodovico *Garsi* és Niccolò *Abergati* bibornokét Bolognában, a *Trivulzio* család bibliotékáját Milanóban s Ippolita *Sforza* hercegnő válogatott kódex-gyűjteményét. Rómában a *Della Rovere* család s főként a veronai származású Agostino *Maffei*, Toscanában *Zomino* és Mattia *Lupi*, s Firenzében Bartolomeo *Lapacci*, Guglielmo *Becchi*, Piero de *Pazzi* s számos más főúr és egyházi személyiség gyűjteménye szolgálta a humanista törekvéseket. Kéziratai fényére s nagy számára mindezeket felülmultra Lorenzo il Magnifico de' *Medici* remek gyűjteménye, melyben a latin kódexek száma meghaladta a négyszázat.

Az olasz könyvtárak mellett szerző, bár csak röviden, megemlékezik a többi nemzetek hasonló gyűjteményeiről is. Első sorban a magyarországiakról, *Vitéz* János esztergomi érsek, *Csezmiczei* János pécsi és *Hasznos* György kalocsai püspökök gyűjteményeit emelve ki, míg Mátyás király budai könyvtáráról a fejezet végén alig négy, semmit mondó sorban végez. Azt hisszük nem csalódunk, ha e szüksézávú elbánás okát a Korvina kézíratainak filológiai szempontból csekély értékében keressük. Ugyancsak röviden, alig harmadfél oldalon végez *Sabbadini* az angol, francia és spanyol bibliofilekkel, nevük s néhány közismert adat felsorolásánál alig nyujtva egyebet.

Sabbadini munkája, ezen kissé elstetett utolsó fejezet daczára, nemcsak a filologia s kéziratisme eddigi eredményeinek igen alapos összefoglalása, hanem az új adatoknak is oly bőséges tárháza, hogy az bátran a renaissance-kor tanulmányozóinak nélkülözhetetlen segédkönyvei közé sorozható.

G. P.

Edmond La Touche Armstrong, M. A. LL. B.: *The book of the public library, museums and national gallery of Victoria. 1856—1906.* Melbourne, 1906. Ford. E. Son. 8°. 4, 135 l. 10 képmelléklettel.

A legifjabb világrész legvirágzóbb tartományának, az ausztráliai Victoria-államnak melbournei könyvtára s a vele kapcsolatos két múzeum és nemzeti képtár az idén ülte meg félszázados jubileumát. Edmond La Touche *Armstrong* főkönyvtáros ez évfordulót csinos kiadvánnyal tette emlékezetessé, melyben kronologikus sorrendben, évről-évre elmondja az intézet történetét, majd pedig az annak létesítésénél s vezetésénél kitűnt férfiak életrajzával szolgál. Számos kép, mely a vezető embereket, meg a könyvtár egykori s jelenlegi pompás, görögstilű épületét örökíti meg, tarkítja a csinos kiállítású kötetet, mely tipográfiai szempontból